

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано теоретичні та методологічні засади (принципи, підходи, функції) управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки. Визначено та обґрунтовано критеріальний апарат (критерії, показники та рівні) управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики.

Ключові слова: управління, теоретичні та методологічні засади, критерії, принципи, підходи, майбутні учителі інформатики, професійна компетентність.

И. Гирка. Теоретические и методологические основы управления формированием профессиональной компетентности в будущих учителей информатики в процессе профессиональной подготовки. В статье проанализированы теоретические и методологические основы (принципы, подходы, функции) управлением формирования профессиональной компетентности будущих учителей информатики в процессе профессиональной подготовки. Определены и обоснованы критеріальний апарат (критерии, показатели и уровни) управления формированием профессиональной компетентности будущего учителя информатики.

Ключевые слова: управление, теоретические и методологические основы, критерии, принципы, подходы, будущие

учителя информатики, профессиональная компетентность.

I. Girka. Theoretical and methodological basis of management of the formation of professional competence of future teachers of computer science in the professional training. The article analyzes the theoretical and methodological foundations (principles, approaches, functions) Management of formation of professional competence of the future teachers of computer science in the process of training. Identified and justified kritepialny apparatus (criteria, indicators and levels) control the formation of professional competence of future teachers informatiki.

Keywords: management, theoretical and methodological foundations, criteria, principles, and approaches of the future teacher of computer science, professional competence.

Мета: обґрунтувати теоретичні та методологічні засади й визначити критеріальний апарат управління формуванням професійної компетентності в майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Метою реформування є створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи вищої освіти України, інтегрованої у європейський простір вищої освіти та європейський дослідницький простір. У цьому проекті визначено й нову модель управління освітою, яка має стати відкри-

тою та демократичною, спрямованою на розвиток самостійності і самодостатності особистості, її творчої активності задля зміцнення демократичних основ громадянського суспільства. Така позиція потребує від сучасної освіти серйозних реформаційних кроків щодо оновлення механізмів управлінської діяльності. Здійснення радикальної реформи неможливе без пізнання сутності найважливішого соціального феномена управління й формування на такому ґрунті професійної компетентності майбутніх учителів. Дослідження окреслених проблем тісно пов'язане з відповідями на питання про сутність і природу управління, його цілі. Без цього неможливо раціонально осмислити феномен управління, побудувати адекватну практичну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних науковців значна увага приділяється певним аспектам професійної підготовки майбутнього вчителя, зокрема змісту педагогічної освіти (М. Євтух, І. Зязюн, С. Королук, В. Курило, В. Луговий, Н. Нічкало, І. Підласий, Г. Пономарьова, А. Харківська, Є. Хриков, П. Яременко), удосконаленню технологій навчання майбутнього вчителя (В. Бондар, О. Мороз, Л. Петриченко, С. Савченко, Т. Яценко та ін.), професійній готовності до педагогічної праці (Ю. Жук, Л. Кондрашова, В. Моляко, Т. Сорочан), педагогічній компетентності як сукупності якостей, що визначають ефективність професійно-педагогічної підготовки (В. Бездухов, Ю. Варданян, В. Григор'єва, Г. Єльнікова, Л. Калініна, В. Моторіна, Г. Пономарьо-

ва, А. Харківська, Л. Хоружа); проблеми формування особистості вчителя у процесі загально педагогічної підготовки (О.Абдуліна, В. Білозерцев, О. Мороз, Г. Пономарьова, Р. Скульський та ін.).

Недостатня теоретична дослідженість проблеми теоретичних та методичних засад управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики несприятливо позначається на результатах фахової підготовки, рівні підготовки випускників вищих навчальних закладів до професійної діяльності й призводить до суперечності між об'єктивною потребою забезпечення якісної професійної підготовки і неможливістю її здійснення без модернізації існуючих підходів до управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізуємо сутність родового поняття "управління", яке сьогодні широко використовується у багатьох галузях знань.

Термін "управління" та розкриття його основних функцій знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних учених: М. Альберта, Б. Андрушківа, І. Ансоффа, В. Афанасьєва, В. Бондаря, Л. Ващенко, П. Друкера, Г. Єльнікової, О. Касьянкової, В. Кременя, В.Кнорринга, В. Лугового, В. Маслова, М. Мескона, Г. Минцберга, В. Олійника, Л. Орбан-Лембрик, Г. Слезингера, Т.Сорочан, Ф. Тейлора, А. Файоля, А.Харківської, Ф. Хедоурі, Ф. Хміля, Є.Хрикова.

А. Харківська зазначає, що для системи управління освітою характерний ряд особливостей:

- системі управління властиві статистичні риси, що відображають форму і структуру управління. Це, насамперед, схема організаційного управління з її складовими елементами і численними зв'язками;

- у системі управління можна виділити також і динаміку, що розкриває зміст процесу управління. Тут мається на увазі цілеспрямована діяльність керівників і виконавців;

- як відомо, будь-яка система функціонує за наявності поставлених цілей, що постійно змінюються в часі. Сама ж структура більш консервативна. Звідси – вимога гнучкості й адаптивності, що неминує постає перед проєктованою структурою управління;

- серед безлічі формальних елементів, властивих системі управління, існує

також і неформальний елемент (людина), що висуває проблему психологічного клімату і від якого певною мірою залежить гармонія або дисгармонія у виробничих взаєминах.

Усі ці особливості, органічно поєднуючись у системі управління, вимагають комплексного підходу до питань, від яких залежить побудова організаційного забезпечення системи управління [5].

Опираючись на аналіз визначень поняття "управління", наведених різними науковцями, та виявлені основні ознаки, можна зробити висновок, що управління головно розглядають як цілеспрямовану, ієрархічно організовану діяльність.

Окресливши сутність поняття управління загалом, перейдемо безпосередньо до управління у галузі освіти.

У свою чергу, Є. Хриков визначає управління в освіті як діяльність керуючої підсистеми, що спрямована на створення прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, матеріально-фінансових, організаційних, правових, ергономічних, медичних умов, необхідних для нормального функціонування і розвитку освітнього процесу та реалізації цілей навчального закладу. Однією з важливих особливостей запропонованого вченим трактування сутності управління є та, що в ньому закладена система критеріїв оцінки ефективності управлінської діяльності [9].

Формування й осмислення понятійного поля дослідження базового поняття управління доводить різноманітність підходів до самого процесу (В. Алфімов, Н. Денисенко, В. Докучаєва, Г. Єльнікова, О. Касьянова, Ю. Коноржевський, А.Кравченко, В. Крижко, Н. Кузнецова, О. Наумов, Т. Пономаренко, М. Поташник, С. Савченко, І. Семенова, Т. Сорочан, М. Туленков, А. Харківська, Є.Хриков та інші).

На думку А. Харківської, у сучасних умовах і в доступній для огляду перспективі актуальними є стратегічний, синергетичний, системний, ситуаційний, процесний, особистісно орієнтований, гуманістично-інноваційний підходи до управління ВНЗ, тому що для змін, які необхідно здійснювати в педагогічних ВНЗ, треба багато часу, а розвиток педагогічної освіти має випереджати розвиток загальної освіти [7].

Загалом погоджуючись з А. Харківською, хочемо зазначити, що в контексті нашої роботи найбільш прийнятними підходами до управління формуванням

професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, на нашу думку, є: особистісно орієнтований, системний та процесно-діяльнісний.

Також ми погоджуємося із С. Савченко, який вважає, що методологічно важливим бачиться розуміння того, що у процесі управління вищим педагогічним навчальним закладом створюються умови для повноцінного прояву й гармонійного розвитку всіх особистісних функцій студентів, що характеризує особистісно орієнтований підхід [4].

Отже, особистісно орієнтований підхід до управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, як вважаємо, сприяє розкриттю особистості студента у фаховій діяльності, орієнтацію його на самовдосконалення та саморозвиток.

Наступний підхід, який, на наше переконання, доцільно застосувати в дослідженні, – системний.

Системний підхід передбачає цілісність у навчальній і практичній діяльності, що спрямована на комплексне формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики [3].

В основі системного підходу лежить теорія організації відкритої системи, що обмінюється із зовнішнім середовищем енергією, інформацією, матеріалами [7]. Системний підхід до управління в теперішній педагогічній науці виступає важливим чинником її безперервного розвитку. Сучасна освіта, опираючись на системний підхід, готує випускників до адаптації в різних умовах і обставинах професійної діяльності, розвиває в них здатність до самонавчання та самовдосконалення, сприяє швидкому освоєнню нових умінь та навичок [8].

Ще один підхід до управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики – процесно-діяльнісний.

Діяльнісний підхід вимагає культивування дієвої позиції особистості з метою власного становлення й розвитку, професійного самовдосконалення, а також розвитку управлінських якостей майбутніх учителів під час їхньої діяльності в органах студентського самоврядування [3]. Діяльнісний підхід уможливило розгляд її як підсистеми діяльності в загальному, соціальному значенні та одночасно як систему, що містить різні підсистеми, сукупність яких реалізує функцію залучення кожного суб'єкта до участі в управлінні розвитком ППНЗ і професійно-технічної освіти [1].

Виходячи із зазначеного вище, можемо дійти висновку, що поєднання процесного та діяльнісного підходів позитивно впливає на управління як таке. Отже, доцільно буде об'єднати їх в один – процесно-діяльнісний підхід та опиратися на нього під час створення структурно-цільової моделі системи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики.

Використання зазначених підходів як методологічної основи управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики визначається їх внутрішньою єдністю і методологічними зв'язками між ними, а саме через застосування:

- особистісно орієнтованого підходу актуалізується саморозвиток та самовдосконалення студента під час фахової підготовки;

- системного підходу розкривається зміст управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів як сукупності компетентностей, якостей і вміннь застосовувати їх у фаховій діяльності;

- процесно-діяльнісного підходу враховуються потреби та особливості освітнього процесу і фахової підготовки при формуванні професійної компетентності майбутніх учителів інформатики.

Наступним розглянемо принципи управління, запропоновані різними вченими як невід'ємну складову теоретичних та методологічних засад управління.

Вагомий внесок в аналіз принципів управління навчальним закладом зробив Є. Хриков, який акцентував увагу зокрема на таких принципах, як цілеспрямованість, фундаментальність, адаптивність, комплексність, системне самовдосконалення [9].

А. Харківська, розглядаючи теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ, пропонує додати до загальноуправлінських принципів принципи, які, на її думку, більш детально доповнюють та обґрунтовують теорію та методику управління педагогічним ВНЗ.

До таких принципів автор відносить: принцип гармонізованого керування інноваційного розвитку; принцип забезпечення високої якості освітніх послуг; принцип регулярного зворотного зв'язку; принцип організаційної культури; принцип відкритості управління ВНЗ; принцип постійного інноваційного розвитку управління ВНЗ; принцип постійного розвитку персоналу ВНЗ [6].

Розглянувши принципи управління,

запропоновані вищезазначеними науковцями, відповідно до теми нашого дослідження прийнятними для нас є такі принципи: принцип забезпечення високої якості освітніх послуг; принцип регулярного зворотного зв'язку, інформаційної достатності, професійної компетентності, цілеспрямованості, фундаментальності, адаптивності, комплексності, системного самовдосконалення.

Для управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики у процесі фахової підготовки необхідно спиратися не лише на принципи, а й на функції, що дозволяють управляти формуванням професійної компетентності.

Ми погоджуємося з думкою Є. Хрикова [9] стосовно того, що функції управління є фундаментальними, незмінними видами управлінської діяльності, які відображають загальну логіку управління та пов'язані із завданнями розвитку навчального закладу.

А. Харківська зазначає, що управлінський цикл реалізується за допомогою чотирьох основних управлінських функцій: планування, організації, контролю, регулювання. Також автор вважає, що необхідно будувати діяльність вищого навчального педагогічного закладу, урахуовуючи інформаційно-аналітичну, мотиваційно-цільову, планову, організаційно-виконавчу, координаційну й контрольну-аналітичну функції. Такий їх склад та послідовність, на думку А. Харківської, можуть забезпечити реалізацію мети управління ВНЗ [7].

Отже, до функцій управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики ми відносимо: інформаційно-аналітичну, мотиваційно-цільову, організаційно-виконавчу, контрольну-діагностичну.

Виходячи з аналізу теоретико-методологічних засад управління, запропонованих науковцями, та виявлення теоретико-методологічних засад управління, що відповідають темі нашого дослідження, наступним кроком визначимо та обґрунтуємо критерії управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики. Вони повинні спрямовувати управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики на всебічну та цілісну реалізацію професійних завдань, максимально використовувати можливі фахові резерви, тобто критерій є найважливішим показником досягнення цілей нашого дослідження.

П. Яременко як критерії управління пропонує такі:

- досягнення максимально можливих його результатів;

- раціональність витрачання, дотримання нормативів часу у досягненні максимально можливих для конкретних умов результатів;

- доцільність і своєчасність здійснюваних управлінських заходів [10].

Проте зазначені критерії стосуються ефективності управління та відповідають темі нашого дослідження лише частково.

Ю. Жук виділяє такі критерії та показники ефективності системи управління якістю освіти: укомплектованість закладу педагогічними кадрами з відповідною фаховою освітою, підвищення кваліфікації педагогічних працівників (стажування, курси підвищення кваліфікації, перепідготовка тощо), планування науково-методичної роботи з педагогічними кадрами, рівень аналітичного та діагностичного забезпечення планування науково-методичної роботи, стан планування науково-методичної роботи з педагогічними кадрами, структурними підрозділами в системі науково-методичної роботи (методичні наради, методичні об'єднання, асоціації, психолого-педагогічні семінари тощо), рівень організації роботи з молодими викладачами [2].

Проте запропоновані Ю. Жуком критерії не зовсім відповідають темі нашого дослідження, оскільки стосуються управління якістю освіти.

Проаналізувавши критерії запропоновані різними науковцями [2, 10] визначимо власні критерії управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики.

Перший критерій управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики – рівень професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, який базується на моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики у процесі фахової підготовки. Оцінка показників даного критерію відбуватиметься за допомогою формуального оцінювання.

Критерій "рівень професійної компетентності майбутніх учителів інформатики" передбачає вдосконалення професійної компетентності від існуючого до найвищого рівня на основі організацій-

но-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики. Показниками даного критерію є складові моделі формування професійної компетентності майбутніх учителів інформатики в процесі фахової підготовки.

Отже, основне призначення цього критерію – у виявленні та забезпеченні умов управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики.

Другий критерій – професійно-управлінський – означає ефективне поєднання професійних та управлінських якостей щодо фахової підготовки майбутніх учителів інформатики.

Тому вважаємо, що показниками професійно-управлінського критерію є:

а) володіння інформаційно-комунікативними, інноваційно-педагогічними технологіями;

б) організація роботи з прийняття управлінських рішень щодо фахової підготовки зі спеціальності "Інформатика" (річні плани роботи, засідання вчених рад факультету та ВНЗ, засідання кафедр);

в) контроль виконання управлінських рішень;

г) рівень задоволення потреб студентів;

д) рівень спеціального, технічного та програмного забезпечення

Третій критерій – організаційно-управлінський – щодо забезпечення ефективності управління формуванням професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики. Він включає організацію та мотивацію фахової підготовки; забезпечення активного саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації; упровадження міжпредметних зв'язків та реалізація всіх напрямів підготовки студентів.

Відповідно до цього показниками критерію є:

а) організація управління освітнім процесом (кількість програм, робочих планів, методичних рекомендацій тощо);

б) залучення до співпраці з ВНЗ науково-дослідних інститутів, держаних

установ та IT-компаній;

в) залучення роботодавців до участі в розробці навчальних планів, програм, організації практики;

г) міжнародні зв'язки (закордонні ВНЗ, центри розвитку, інформаційні, комп'ютерні центри).

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У даній статті визначені та проаналізовані теоретичні й методологічні засади управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики. У ході аналізу спеціальної, управлінської та психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що для управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики найбільш прийнятними підходами є особистісно орієнтований, системний та процесно-діяльнісний. До принципів управління відносимо: забезпечення високої якості освітніх послуг, регулярного зворотного зв'язку, інформаційної достатності, професійної компетентності, цілеспрямованості, фундаментальності, адаптивності, комплексності, системного самовдосконалення; до функцій – інформаційно-аналітичну, мотиваційно-цільову, організаційно-виконавчу, контрольну-діагностичну.

Також нами були визначені критерії управління формуванням професійної компетентності майбутніх учителів інформатики (рівень професійної компетентності майбутніх учителів інформатики, професійно-управлінський, організаційно-управлінський), показники та рівні (високий, середній, низький).

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. Григор'єва В. А. Концептуальні основи управління розвитком професійно-технічної освіти в умовах ринкової економіки // На допомогу директорові професійно-технічного навчального закладу : наук.-метод. зб. [Електронний ресурс]. – 2013. – №. 4. – Режим доступу: <http://www.ipto.kiev.ua> (0,36 др. а.)

2. Жук Ю. Системний підхід в

організації моніторингу якості освіти / Ю. Жук // Управління освітою. – 2007. – № 14. – С. 14–22. – 18 с.

3. Королюк С. В. Особливості управління культури керівника школи / Педагогічні науки : [зб. наук. праць] // С. В. Королюк. – Суми : СумДПУ ім. Макаренка, 2004. – Ч. II. – С. 32–38.

4. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору : дис. ... док. пед. наук : 13.00.05 / Сергій Вікторович Савченко. – Луганськ, 2004. – С. 188. – 455 с.

5. Харківська А. А. Аналіз теорії управління вищою освітою / А. А. Харківська // Вища освіта України : [теорет. та наук.-метод. часоп.] / Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2014. – № 3; дод. 1 : Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу. – С. 77–80.

6. Харківська А. А. Закономірності та принципи управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ / А. А. Харківська // Наукові записки кафедри педагогіки : [зб. наук. праць] / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2012. – С. 180–190.

7. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ : дис. канд. пед. наук / А. А. Харківська. – Харків : КЗ "ХГПА" ХОР, 2011. – 446 с.

8. Харківська А. А. Системний підхід та інновації в сучасній педагогічній науці / А. А. Харківська // Міжнародний науковий вісник : [зб. наук. ст. за матеріалами XXVII Міжнар. наук.-практ. конф., Ужгород – Будапешт, 26–29 листопада 2013 року]. – Ужгород : ДВНЗ "УжНУ", 2014. – Вип. 8 (27). – С. 31–35.

9. Хриков С. М. Управління навчальним закладом: навч. посіб. / С. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

10. Яременко П. С. Якість освіти в Україні / П. С. Яременко. – К. : Лібра, 2011. – 157 с.

Стаття надійшла 23.05.2016 р.